

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Александър Стоянов, катедра “Икономическа социология”, УНСС

за дисертацията на Николай Владимиров Янев: „ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО НА ОВЛАСТЕНИЯ: КОНСТРУИРАНЕ И УПОТРЕБИ. (между социалистическата собственост и финансовите интереси на ЕС)“ за присъждане на образователна степен доктор в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

Дисертационният труд се състои от въведение, три глави, три примера, изводи и заключение и библиография. Общият обем е 265 страници. Авторските публикации по темата са 2 на български език и 1 на английски език.

Работата представя един по-особен социално-философски поглед върху властта, престъпленията на властта и се основава на конструктивистката теория на Бъргър и Лукман. Направен е опит да се анализира начина на социално конструиране на престъпленията на властта като правилно и логично се стига до извода, че този процес е силно зависим от типа на властта и обществото, в контекста на което се упражнява тази власт. Съответно на това формите на културно и нормативно конструиране са различни и еволюират паралелно на променящите се социални реалности.

Във въвеждащата за изследването част (I. Въведение: Производство на престъпления и престъпници с власт) са представени водещи за дисертацията виждания за основните понятия, с които се работи. Специално внимание тук е обърнато на престъпленията на властта, контролът върху тях като форма на власт и корупцията. Дисертантът логично стига до извода че всеки контрол върху хора и ресурси е власт и в този смисъл контролът върху властта е също власт. Що се отнася до онова, което дефинира престъпленията на властта, Н.Янев акцентира върху конструктивисткия подход и в голяма степен пренебрегва естеството, структурата и функционалните параметри на властта – такава, каквато тя е в различни общества. Подобно е и отношението към корупцията, чиято дефиниция (злоупотреба с власт с цел лична облага) се разглежда като не особено съдържателна, както впрочем се отбелязва и в много по-нови анализи, обосноваващи нуждата от операционални определения¹. Подчертано, авторът е песимистично настроен към търсенето на подобни определения и обяснения, въпреки че те се разработват в литературата сравнително отдавна²:

„Партийни активисти, носители на академичен авторитет, неправителствени организации и „професионални“ граждани – всички те са загрижени за държавата, „превзета“ от престъпници. Говорят за state capture, градят политически проекти върху

---

¹ Rothstein, B., 2014. What is the opposite of corruption? Third World Quarterly 35, 737–752. <https://doi.org/10.1080/01436597.2014.921424>

² Виж: Buchan, B., Hill, L., 2014. An Intellectual History of Political Corruption. Palgrave Macmillan UK, London. ; Farrales, M.J., 2005. What is corruption?: A history of corruption studies and the great definitions debate. Kennedy, J., Jensen, M.F., 2013. History of corruption: pre-modern and modern categories of cases. University of Amsterdam, Amsterdam.; Osrecki, F., 2016. A short history of the sociology of corruption: the demise of counter-intuitivity and the rise of numerical comparisons. American Sociologist 1–23. и др.

борбата срещу организираната престъпност и корупцията и след като са реализирали амбиции в управлението, на свой ред се превръщат в обект на изобличения от страна на нова „реформистка“ вълна. Този еднотипен разказ с несъществени стилистични разлики проследяваме по-отчетливо до реториката на Френската революция.“ (с.5)

В по-ново време конструктивисткият подход към корупционната проблематика е обсъден обстойно разработките на А. Леденева³, а И. Кръстев е сред първите в България с обосноваването на тезата, че корупцията и антикорупцията са пряка атака към властта и целят нейната дестабилизация⁴

Основната цел на работа е формулирана както следва:

„Дисертационното изследване си поставя непосредствената цел – да покаже как се конструира престъплението на овластения в променлив исторически и идеологически контекст. Косвената му цел е да направи възможен един различен и критичен поглед към описвания феномен. В разказа то се стреми да „разобличи“ използването на темата за злоупотребата с власт като проявление на същата власт, като власт за контрол и наказание. Затова разглежда особеното свойство на критиката спрямо властта да поражда власт сама по себе си, онзи парадоксален обрат, чрез който аргументи и образи, заети от нейните традиционните противници (например анархистите), се превръщат в средство за практикуването ѝ. Доколкото дисертацията е текст, той иска да провокира съмнението на своя читател в скритите намерения на антикорупционната пропаганда, взета на въоръжение от просветени и обиграни политици.

За постигането на тези цели, настоящият труд прави опит да регистрира „производствения процес“ на нормата за злоупотреба с власт. Той го реконструира през няколко случая с различен времеви и политически контекст, в които езикът на закона, практиката на институциите и показването пред публична превръщат персонажите, облечени с власт, в нарушители или престъпници.“ (с.7)

Основната хипотеза на изследването е:

„При работата върху описания материал се ръководя от следното предположение (хипотеза): Образът на овластения престъпник се гради и адаптира чрез „конструирането“ на неговите престъпления, за да обслужи определени задачи, свързани с контрола върху властта. Определям я още като власт над властимащите, контрол над контролиращите. Целта е универсална, независимо, че мотивацията и техническите решения се менят според контекста. Инструментите на публичния процес, медийното порицание или процедурата за административни проверки са различни,

---

³ Виж: Baez-Camargo, C., Ledeneva, A., 2017. Where Does Informality Stop and Corruption Begin? Informal Governance and the Public/Private Crossover in Mexico, Russia and Tanzania 95, 49–75.; Ledeneva, A., 2009. Corruption in Postcommunist Societies in Europe: A Re-examination. Perspectives on European Politics and Society 10, 69–86.; Ledeneva, A., Bratu, R., Köker, P., 2017. Corruption Studies for the Twenty- First Century: Paradigm Shifts and Innovative Approaches. Slavonic and East European Review 95, 1–20.

⁴ Виж: Кръстев, И., 2003. Антикорупционни настроения в Източна Европа: една икономика на морала. Социологически проблеми.

общото между тях е практикуването на власт. Нейното упражняване може да се проследи в езика, който създава документите, в подхода, който реди административните или съдебни процедури, във функциите на нарочно замислени институции, в разказите на техния персонал, както и в пропагандистките версии за „престъпника на власт“.

Основният въпрос, който трябва да задържа изследването в коловоза на хипотезата е: Дали престъплението на овластения подлежи на „разследване“ по следите, които оставя в норми и практика на институции? Дали може да бъде разградено до забраните, които го очертават? Накратко: допустима ли е алтернативна, неочевидна версия в историята на злоупотребата с власт?“ (с.9)

Глава 1 (Предшественици и съвременници: овластени престъпници в Царство България и Съветска Русия.) разглежда начините на конструиране на престъпленията на властта в новосъздадена България (след 1878) и процеса на изграждане на комунистическия режим (след 1944). Подробно е описана необходимостта да се конструира опозицията на властта, както и в омекотена форма да бъдат представени нарушенията на властимащите в контекста на установения или установяващия се социално-политически модел. Особеният подход на дисертацията се състои в анализа на начините, по които тези, характерни за всяка власт диференцирани форми на контрол върху поведението на населението и властимащите се превъплъщават в кинематографични образи и истории като по този начин допълнително усилват (културно, идеологически и политически) въобразяваният от властващия елит идеален нормативен ред. Специално внимание е отделено на кинематографичното представяне на новите социални конструкти при прехода от общество в процес на индустриализация, но с доминиращ аграрен сектор (до 1944) и новото комунистическо общество, в което собствеността се концентрира в ръцете на държавата и се изгражда държавна и партийна йерархия, която да я стопанисва и управлява. Анализирани е и еволюцията, настъпила в периода на „перестройката“ през 1980те години и съответстващото на този процес редефиниране на представите за законно и незаконно, престъпление и контрол и пр. („С кампаниите на Горбачов спиралата на престъпленията се завърта главоломно в киното. Битовите кримки отстъпват на остросюжетни детективи, построени около връзките между мафия и партия.“, с. 91)

В Глава 2 (Мярката за овластения престъпник в Народната република – закони и квалификации) е посветена на структурите и социалното конструиране на престъплението срещу собствеността и властта в контекста на новата социалистическа България. Анализира се проблемът за новото дефиниране на понятието за престъпник в новите условия на обществото на диктатурата на пролетариата, степента на заимстване на моделите за конструиране на престъплението и законността от моделите, разработени в Съветска Русия/СССР. Специално внимание е отделено и на формите за борба с опозицията на новата власт – както от външни за тази власт фактори

(икономическа контрареволуция), така и от страна на вътрешни за самата власт фактори (враговете с партиен билет). Проследява се еволюцията и същността на новата социалистическа законност, нейният принципно различен и неексплоататорски характер, както и използването на новите форми за правораздаване за чистки във властта, контрол върху бюрократичната система на комунизма и замяна на едни „верни“ кадри с други, т.е. циркулацията на различни типове елити в новото комунистическо общество и борбата за власт между различни мрежи на новия елит. Изследва се заимстването на съветската правна традиция и начините на прилагането и в страната, както и опитите за формиране и утвърждаване на собствено национална (българска) специфика в комунистическото правоприлагане и конструиране на модела на властова престъпност. Това включва дефинирането на новия тип престъпление – против социалистическия ред и новите социалистически отношения. На анализ е подложена и принципната конструкция (системата) на прилагане на новите правни принципи:

„Властта е споделена, не е само в престъпленията и наказанията, не е поверена единствено на репресивния апарат, но и на „средствата за масова информация“: Достъпът до средствата за масова информация на тези материали дава възможност [...] да се направят изводи за отговорността във всички звена на всички равнища, да се пресекат опитите за прехвърляне на “топката” на отговорността (ibid). Ето го повсеместният характер на контрола, „във всички звена и на всички равнища“: целта на принципа на социалистическата законност е да ръководи дейността на всички адресати на правните предписания и да осигури състояние (режим) на законност (Попов, 1980: 301). Затова наричат „извращение“ затварянето на тази функция в периметъра на специализираните органи. Затова и контролът е разпределен между множество играчи.“ (с.106-107)

Разгледани са типичните извършители на нови престъпления като стопанският престъпник, престъпникът срещу промишлеността, вредителят, манипулаторът на документи и пр. Тези по-обща положения на новата законност са анализирани по-нататък чрез анализ на случаи като например „Делото Тексим“ като специфично български наказателно-правен феномен.

В Глава 3 (Злоупотреба с власт в контекста на финансовите интереси на Европейския съюз и тяхната защита) на анализ се подлагат европейските фондове и структурата на тяхното създаване и управление, начинът на разпределение на бюджета на ЕС и контролът върху него, изглаждането на административни структури за контрол и наказателна репресия на ЕС, конструирането на новите престъпления на властта и по-специално злоупотребата с публични средства и корупцията на властта. В тази връзка подробно е анализиран новият модел на властта и контролът върху властта, основа на разпределението на европейските фондове, а така също и взаимодействието между националните и общностните (ЕС) механизми на администриране, власт и контрол. Ту също се обръща внимание на комбинацията между правните основи, свързани с управлението на европейските средства и социалното конструиране на езика и

понятията, свързани с употребата и злоупотребата с европейски средства. Подробно са анализирани структурите на ЕС, ангажирани с тази дейност и техните законови и функционални правомощия. На анализ се подлагат и специфични случаи на злоупотреба (случаят Сантер), както и начините за контрол върху контролиращите институции (йерархията на контрола). Специално внимание е обърнато върху някои нови области на престъпност като обществени поръчки, конфликт на интереси. Тези принципни положения се анализират емпирично на основата на няколко примера – естество на проекта, типове нарушения, механизми за установяване на нередности и престъпления и пр.

Заключителния извод на автора съдържа няколко по-важни обобщения (с.242)

„Престъплението на овластения е резултат на институционална, експертна и друга „социална“ продукция. Технологията на това производство е начертана по-общо в „инженерни трактати“ по конструиране (виж Фуко, Бъргър и Лукман) но и в занаятчийски наръчници, методологиите на следствието (инквизицията). Тези вторите (*Malleus maleficarum*, *Praxis criminis persequendi*), лишени от критичния поглед на анализа, са особено любопитни. Те, съвместно и с практическа цел, наставлявайки, разчленяват престъплението до думи, образи, разнообразни формули и заклинания, показват съставните му части, за да дадат в ръцете на следователя-„инквизитор“, уред, „чук“ (латинският „*malleus*“ на Шпренгер и Инститорис), с който да го сглоби отново за целите на съдебния процес.

.... Езикът-средство за съмнение в историческия разказ рискува да бъде пренебрегнат от историците почти толкова, колкото и историята, създадена през езика – от филолозите. Без този поглед институциите (в частност институциите на контрола), с които се сблъскваме като „неоспорим факт“, остават „неразбираеми“ и „подтискащи“ (*ibid.*: 78). С негова помощ обаче, те могат да бъдат взривени до парчетата на своя проект, да бъдат „анализирани“, значи разплитани и разграждани. Затова и някои войни, наричани днес и модерно „хибридни“, оспорват не физически територии, а права над думи и образи.

Като цяло представената от Николай Янев дисертация е едно оригинално изследване и поглед върху властта и социалното конструиране на злоупотребата с власт (корупция). Сред неговите достойнства бих отбелязал:

- Работата предлага специфичен подход към конструирането на „престъплението на овластения“ в нормативния език и практиката на институциите.
- Разработена е оригинална типология на репресията срещу „престъпниците във властта“, функционално обяснена в различен социално- исторически контекст.
- Показана е практически възможността към престъпленията на властта да се работи интердисциплинарно чрез съчетаване на възможностите на историческия анализ и критичния поглед на социалните науки.

На основата на изложените по-горе съображения, както и на основата на отбелязаните приноси моменти смятам, че предложената от Николай Янев разработка има необходимите качества за присъждане на образователната степен доктор в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

Доц. д-р Александър Стоянов

катедра "Икономическа социология"

Университет за национално и световно стопанство

16.03.2018